

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 2 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังจะได้นำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร
2. การบริหารงานวิชาการ
3. บทบาทและหน้าที่การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
4. พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
5. คุณภาพสถานศึกษาด้านผู้เรียน
6. สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

พระนครศรีอยุธยา เขต 2

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

1.1 ความหมายของการบริหาร

โรงเรียนเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่มีบทบาทในการพัฒนากำลังคนของประเทศ ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นรากฐานในการสร้างความมั่นคงของชาติ ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการจัดการศึกษาอันเป็นพื้นฐานการศึกษาทุกระดับ การที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เหมาะสมกับความสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการบริหารโรงเรียนอันเป็นหน้าที่รับผิดชอบของตนกล่าวคือ ต้องเข้าใจถึงความหมาย ความสำคัญ และบทบาท ตลอดจนแนวคิดของงานบริหารโรงเรียน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมาย เป็นไปตามความคาดหวังของหน่วยงานที่รับผิดชอบ การศึกษาของชาติ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการบริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

เจริญ งามดี (2547: 11) สรุปว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่คณะบุคคลร่วมกันทำตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้วางแผนร่วมกันไว้ โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ และนำเอาทรัพยากรบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และวิธีการต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

ลีปนันท เกตุทัต (2537: 3) ได้กล่าวถึงการบริหารว่า ในการดำเนินการใดๆ ก็ตาม จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ จะต้องมีส่วนร่วมดำเนินการจากบุคคลหลายฝ่าย และการที่จะให้บุคคลหลายๆคนร่วมมือกันทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมายของหน่วยงาน จะต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างมีระบบ ตลอดจนมีการควบคุมและติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามขั้นตอนอย่างเหมาะสม ซึ่งการเป็นนักบริหารที่ดี มิใช่เป็นพรสวรรค์ที่แต่ละคนมีมาโดยกำเนิด ความสามารถในการบริหารเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ การรู้จักเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ พัฒนาความคิด และทัศนคติที่ดี ตลอดจนการฝึกฝนความสามารถให้มีความชำนาญ การมีประสบการณ์มากย่อมจะช่วยให้เป็นนักบริหารที่มีความสามารถได้

หวน พันธุพันธ์ (2548: 1-4) ได้ให้ความหมายของการบริหารการศึกษา โดยอธิบายแยกความหมายของคำว่า “การบริหาร” และ “การศึกษา” สรุปได้ว่า การบริหาร คือ การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้ ส่วน การศึกษา คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และความเป็นคนดี เมื่อนำความหมายของทั้งสองคำมารวมกัน จะได้ความหมายของ “การบริหารการศึกษา” คือ การดำเนินงานของกลุ่มบุคคล เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถและความเป็นคนดี

ดังนั้น การบริหาร หมายถึง การรวมกลุ่มการดำเนินงานของบุคคลหลายฝ่ายที่ร่วมกันทำงาน รวมความคิด ความรู้ โดยทำอย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน และนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ และความเป็นคนดี ให้บรรลุวัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมายของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ทฤษฎีการบริหาร

การบริหารงานที่ดีจำเป็นจะต้องมีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ซึ่งการเป็นผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความรู้ในทฤษฎีและหลักการบริหารและมีความสามารถในการประยุกต์ความรู้มาใช้ตัดสินใจและบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจำแนกการบริหารตามหลักทฤษฎีได้ 4 แนวทฤษฎี คือ การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ การบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ และการบริหารสมัยใหม่ ดังนี้

1.2.1 การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific management) เกิดขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับความพยายามหาวิธีการที่จะใช้บุคลากรให้มีประสิทธิภาพที่สุด ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต ในด้านการบริหารการศึกษาที่มีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการบริหารการศึกษาและการปฏิบัติมากขึ้น โดยมีการพิจารณาพฤติกรรมขององค์การด้วยการ วิเคราะห์งาน (job analysis) โดยจำแนกงานที่ผู้บริหารปฏิบัติและแนวทางที่ทำให้การปฏิบัติงานแต่ละอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.2.2 การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ มุ่งพิจารณาเรื่องความสำคัญของคนในฐานะเป็นองค์ประกอบของการบริหาร โดยการพิจารณามนุษย์ทั้งในรูปพลวัต และที่เป็นองค์ประกอบทางกายภาพขององค์การ นักวิชาการที่นำแนวคิด การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ มาใช้ในการบริหารการศึกษา ได้แก่ แดเนียล กริฟฟิธส์ (ประยูร ศรีประสาธน์ 2549: 39 อ้างถึงใน Daniel Griffiths 1956:) ได้สังเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ผลสรุปว่าผู้บริหารการศึกษาต้องการการพัฒนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตนเองกับคนอื่นในสังคมที่ตนอยู่ ทักษะเหล่านี้ผสมผสานอยู่ในพฤติกรรมผู้บริหาร และบทบาทของผู้บริหาร คือ การช่วยเหลือ สนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากร คือเป็นทั้งผู้ริเริ่ม ผู้สนับสนุน ผู้ประสานงาน ผู้ให้คำแนะนำ การกระทำของคนอื่น รวมทั้งการยอมรับสติปัญญาของกลุ่ม

1.2.3 การบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ มีจุดเน้นที่การให้ความสำคัญต่อพฤติกรรมการทำงานในองค์การอันเป็นผลกระทบของความสัมพันธ์เชิงสังคมและโครงสร้างขององค์การ โดยมีทฤษฎีการบริหารเชิงพฤติกรรมศาสตร์ที่ได้ให้แนวการศึกษาที่ผสมผสานหลักจิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์เข้ากับศาสตร์ว่าด้วยการบริหาร สำหรับการบริหารการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ได้แก่ การบริหารการศึกษาเชิงระบบราชการ ซึ่งมีลักษณะแบ่งงานกันทำ การกำหนดบทบาทของบุคลากรไว้ชัดเจน มีลำดับชั้นของตำแหน่งหน้าที่และมีการทำงานเป็นกิจวัตรตามกฎหมายและวิธีการ เป็นต้น

1.2.4 การบริหารสมัยใหม่ เน้นการใช้วิธีการเชิงระบบ วิธีการเชิงปริมาณ และวิธีการเชิงสถานการณ์ พยายามใช้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ในรูปของสหวิทยาการมาเป็นประโยชน์ในการพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาทางการบริหาร ได้แก่ ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบด้วยการพัฒนาการศึกษาระบบจากปัจจัยนำเข้า – ผลผลิต – กระบวนการ ทฤษฎีการบริหารเชิงปริมาณ มีจุดเน้นที่การใช้รูปแบบ กระบวนการ ความสัมพันธ์และการประเมินทางคณิตศาสตร์เพื่อแก้ปัญหาทางการบริหาร นอกจากนี้แล้วยังมีการบริหารเชิงสถานการณ์ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการผสมผสานความคิดของทฤษฎีบริหารต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งหน้าที่ของผู้บริหารคือ จะต้องชี้ให้เห็นว่าเทคนิคอะไรภายใต้สถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และในเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะจะให้ผลประโยชน์ดีที่สุดกับเป้าหมายของฝ่ายบริหาร

สำหรับการบริหารการศึกษาในปัจจุบัน มีการกระตุ้นให้มีการใช้แนวการศึกษาที่มีความหลากหลาย ไม่ยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งทำให้นักบริหารการศึกษาประยุกต์แนวการศึกษาใหม่ ๆ เพื่อการศึกษาและทำความเข้าใจการบริหารและองค์การ ที่ตนรับผิดชอบอยู่

1.3 กระบวนการบริหาร

จากแนวคิดที่ว่า องค์การ คือการที่บุคคลมารวมตัวกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ขององค์การ มีหลักในการดำเนินการเช่น การแบ่งความรับผิดชอบหน้าที่ต่าง ๆ โดยการรวมตัวเป็นองค์การนั้นมีลักษณะที่เป็นทางการ สถานศึกษาก็ถือเป็นองค์การหนึ่ง ซึ่งทฤษฎีองค์การมีอิทธิพลต่อแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา กล่าวได้ว่า การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการ และได้มีนักการศึกษากล่าวถึงกระบวนการบริหารการศึกษาไว้หลายท่าน ได้แก่ อองรี ฟาโยล (นิพนธ์ กินาวงศ์ 2523: 42-43 อ้างถึงใน Henri Fayol 1949: 5-6) อธิบายกระบวนการบริหารงานว่าประกอบด้วยลำดับขั้นทางการบริหาร 5 ประการ คือ

1. การวางแผน (planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ผู้บริหารที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วกำหนดแผนการปฏิบัติงานไว้เป็นแนวทางในการทำงานในอนาคต
2. การจัดองค์การ (organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการจัดโครงสร้างของงานและกำหนดอำนาจหน้าที่ของบุคคล
3. การสั่งการ (commanding) หมายถึง การสั่งการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทำงานตามหน้าที่ที่มีอยู่
4. การประสานงาน (coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการเชื่อมโยงงานของทุก ๆ ฝ่ายให้เข้ากันได้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน
5. การควบคุมงาน (controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการกำกับการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามแผนงานที่วางไว้

ต่อมา ลูเธอร์ กุลิก และ ลินดอลล์ เออร์วิค (นิพนธ์ กินาวงศ์ 2523: 44-45 อ้างถึงใน Luther Gulick and Lyndall Urwick 1937: 13) ได้เขียนบทความทางการบริหารชื่อ Papers on the Science of Administration ซึ่งได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารเป็นลำดับ 7 ขั้น หรือที่นิยมเรียกว่า POSDCoRB อธิบายโดยสรุปดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดวิธีการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าและกำหนดเป้าประสงค์ที่แน่นอน หลักสำคัญของการวางแผนงานมี 3 ประการ ได้แก่ (1) การวางแผนงานต้องสอดคล้องกับนโยบาย (2) การวางแผนต้องอาศัยหลักวิชาหรือความรู้ทางวิทยาการ และ (3) การวางแผนงานต้องอาศัยข้อมูล เพื่อช่วยในการกำหนดวิธีการได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้างของการบริหาร ตามลำดับขั้นของการบังคับบัญชา กำหนดอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งต่าง ๆ และแบ่งความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่ง

3. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) เป็นหลักการบริหารบุคลากร ได้แก่ การจัดบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้าทำงานในเวลาอันเหมาะสม และยังหมายถึงการบำรุงขวัญ การพิจารณาความดีความชอบของผู้ปฏิบัติงานด้วย

4. การควบคุมงาน (Directing) หมายถึง กระบวนการการวินิจฉัยสั่งการของผู้บริหาร พร้อมทั้งการติดตามดูแลการปฏิบัติงานให้เข้าไปตามเป้าหมาย การควบคุมงาน ยังรวมถึงการให้คำแนะนำหรือการนิเทศงานของผู้บริหารด้วย

5. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การติดต่อสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในหน่วยงานต่าง ๆ ตามโครงสร้างของงาน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพสูง ไม่ทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน

6. การเสนอรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานจากหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ภายในหน่วยงาน การเสนอรายงาน ช่วยให้ผู้บังคับบัญชาทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ ทำให้สะดวกแก่การประสานงานในองค์การ

7. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณการเงิน การใช้จ่ายเงิน การควบคุมบัญชีและตรวจสอบบัญชี หน้าที่สำคัญของผู้บริหารในด้านการงบประมาณ เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การพิจารณาให้ความเห็นชอบงบประมาณ การใช้จ่ายเงินตามงบประมาณและการตรวจสอบใช้จ่าย

สมาคมผู้บริหารโรงเรียนอเมริกัน (นิพนธ์ กีนาวงศ์ 2523: 45-46 อ้างถึงใน The American Association of School Administrators 1955: 19) เสนอกระบวนการบริหาร ซึ่งดัดแปลงแนวคิดลักษณะการบริหารแบบ POSDCoRB เพื่อให้เหมาะสมกับการบริหารตามธรรมชาติของ AASA มี 5 ขั้น อธิบายโดยสรุปได้ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) มีความหมายเช่นเดียวกันกับการวางแผนงานใน POSDCoRB

2. การจัดทรัพยากรการบริหาร (Allocation) หมายถึง วิธีการที่เหมาะสมในการจัดสรรทรัพยากรการบริหารในหน่วยงาน เช่น การจัดสรรงบประมาณการกำหนดอัตราตามตำแหน่งหน้าที่การแสวงหาเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

3. การกระตุ้นบำรุงกำลัง (Stimulation) หมายถึง การส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงาน เช่น การบำรุงขวัญและให้กำลังใจผู้ปฏิบัติงาน การสร้างบรรยากาศการทำงานที่น่าพึงพอใจ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในองค์กร เป็นต้น

4. การประสานงาน (Coordination) มีความหมายเช่นเดียวกันกับการประสานงานใน POSDCoRB

5. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึง การตรวจสอบ การปฏิบัติงาน การเสนอรายงาน เช่นเดียวกับขั้นเสนอรายงานใน POSDCoRB

นอกจากนี้แล้ว ฟาโยล ได้เสนอหลักการบริหารที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการบริหารงานในทุกองค์การ มี 14 ข้อ ดังนี้ คือ (อรุณ รักธรรม 2549: 78-80 อ้างถึงในสมชัย ศรีสุทธิยากร 2527:43)

1. หลักการแบ่งงานกันทำ (division of work) โดยคำนึงถึงความชำนาญเฉพาะ (specialization) ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน

2. หลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (authority and responsibility) บุคคลในองค์การจะต้องถูกกำหนดอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ทุกคนในองค์การจึงมีหน้าที่ของตนที่จะต้องกระทำและต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน หากละเลยจะต้องถูกลงโทษทางวินัย นอกจากนี้จะต้องมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับระดับความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล

3. หลักวินัย (discipline) หมายถึง การยอมรับเชื่อฟังในหลักเกณฑ์ที่ตกลงไว้เบื้องต้นระหว่างคนงานกับองค์กร ในการบริหารงานให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะต้องประกอบด้วย การมีผู้บังคับบัญชาที่ดีในทุกระดับ มีการตกลงที่เป็นธรรมและชัดเจนและมีบทลงโทษแก่ผู้กระทำผิด ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้คนทำงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบ

4. หลักเอกภาพของการบังคับบัญชา (unity of command) เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งภายในองค์กร บุคคลทุก ๆ คนจะต้องรับคำสั่งและรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว

5. หลักเอกภาพของทิศทาง (unity of direction) องค์กรจะต้องมีแผนงานวัตถุประสงค์ และทิศทางในการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

6. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวขึ้นกับผลประโยชน์ทั่วไป (subordination of individual interest to general interest) หมายถึง ผลประโยชน์ของแต่ละบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ภายในองค์กรจะต้องไม่ขัดกับผลประโยชน์ขององค์กร

7. หลักผลประโยชน์ตอบแทน (remuneration of personnel) คือ ต้องมีระบบค่าตอบแทนในการทำงานที่เป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของลูกค้า
 8. หลักการรวมอำนาจ (centralization) ในหลักนี้ฟาโยล เสนอให้มีการรวมอำนาจที่เหมาะสมคือ ไม่มีการรวมอำนาจที่มากเกินไป และการกระจายอำนาจที่มากเกินไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้บริหารและลักษณะของแต่ละองค์การ
 9. หลักสายการบังคับบัญชา (scalar chain) หมายถึง สายของการปกครอง บังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันไปตามระดับของอำนาจ และจะเชื่อมโยงกันตั้งแต่บุคคลเบื้องบนสุดไปยังบุคคลที่อยู่ในระดับล่างสุดขององค์การ ซึ่งจะเป็นช่องทางในการส่งผ่านข้อมูลและการสื่อสารภายในองค์การ
 10. หลักการมีระเบียบแบบแผน (order) ซึ่งประกอบด้วยแบบแผนทางวัตถุ ได้แก่ การจัดระเบียบภายในหน่วยงาน และแบบแผนทางสังคม ได้แก่ การจัดคนให้เป็นระเบียบและลงในจุดที่เหมาะสม
 11. หลักความเป็นธรรม (equity) ต้องให้ความเป็นธรรม เสมอภาคและยุติธรรมอย่างทั่วถึงทั้งองค์การ
 12. หลักเสถียรภาพของการทำงาน (stability of tenure of personnel) ต้องให้คนงานมีเวลาในการเรียนรู้งานใหม่นานพอสมควร ก่อนที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 13. หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (initiative) ต้องรู้จักคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์การ ซึ่งจะมีส่วนทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน
 14. หลักความจงรักภักดีต่อองค์การ (esprit de corps) โดยการสร้างบรรยากาศร่วมมือในองค์การ การใช้ความสามารถของบุคคลอย่างเต็มที่ และการให้สิ่งตอบแทนอย่างมีคุณธรรม
- การบริหารงานจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ ผู้บริหารควรจะเป็นคนที่ตื่นตัว ทันเหตุการณ์ มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการและกระบวนการบริหารเป็นอย่างดี เพื่อเป็นผู้นำให้บุคลากรในองค์การร่วมมือกันปฏิบัติงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2. การบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นงานที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษาและเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จ และความสามารถของผู้บริหาร

2.1 ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้ให้ความหมายการบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่บุคคลหลายฝ่ายร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เจริญงอกงาม ในทุกด้านเพื่อเติบโตขึ้นจะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตร

อำภา บุญช่วย (2537: 2) การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการสอน ผู้บริหารต้องใช้ความพยายามและความสามารถในการนำคณะครูและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

จันทราณี สงวนนาม (2545: 56) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 33) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารงานวิชาการเป็นการบริหารที่สถานศึกษา ดำเนินการได้โดยอิสระสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายในการบริหารจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผล การพัฒนาคุณภาพนักเรียนได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

สรุป การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการบริหารการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน ควบคุม กำกับ ติดตาม นิเทศ การจัดหา การผลิตและส่งเสริม ในขอบข่ายงานวิชาการโดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคลกรทุกฝ่าย เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

2.2 ขอบข่าย ภารกิจและแนวทางการปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการ

จันทราณี สงวนนาม (2545:145) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ

ไว้ดังนี้

1. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย
 - 1.1 การศึกษาสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรและการจัดระบบ
 - 1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 1.3 สื่อการเรียนรู้
 - 1.4 การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้
2. การวิจัยในชั้นเรียน
3. การสอนซ่อมเสริม
4. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
5. การนิเทศภายในสถานศึกษา
6. การประกันคุณภาพการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 33-38) ได้ให้ขอบข่าย ภารกิจและแนวทางการปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
3. การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน
4. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
5. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้
6. การนิเทศการศึกษา
7. การแนะแนวการศึกษา
8. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา
9. การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน
10. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น
11. การส่งเสริม และสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุ องค์กร

หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดแนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามปรากฏ

ในกฎกระทรวง เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ซึ่งได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ด้านการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยสังเขป ดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2550)

1. การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระ
หลักสูตรท้องถิ่น

1.1 วิเคราะห์กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
จัดทำไว้

1.2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาและชุมชนเพื่อนำมา
เป็นข้อมูลจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.3 จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา เพื่อนำไปจัดทำรายวิชา
พื้นฐานหรือรายวิชาเพิ่มเติมจัดทำคำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อ
จัดประสบการณ์และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนประเมินผลและปรับปรุง

2. การวางแผนงานด้านวิชาการ วางแผนด้านวิชาการโดยการรวบรวมข้อมูลและ
กำกับ ดูแล นิเทศและติดตามเกี่ยวกับงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน การประกันคุณภาพภายใน
และมาตรฐานการศึกษา การพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การพัฒนาและส่งเสริม
ให้มีแหล่งเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง
ทางวิชาการ

3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

3.1 ใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้

3.2 จัดกิจกรรมพัฒนาห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้

3.3 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

3.4 ส่งเสริมการพัฒนาความเป็นเลิศของนักเรียนและช่วยเหลือนักเรียนพิการ
ด้อยโอกาสและมีความสามารถพิเศษ

4. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

4.1 จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นของตนเอง โดย

1) จัดให้มีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง
ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมและเป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่น

2) จัดทำหลักสูตรที่มุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง
ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3) จัดให้มีวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

4.2 นิเทศ ติดตาม ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาและ
รายงานผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทราบ

5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

5.1 ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอน สามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม
สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถ
ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจาก
สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

5.2 จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือ
กับบิดามารดา และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

6. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

6.1 กำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษาตามหลักสูตร
สถานศึกษาโดยให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ

6.2 จัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบการวัดและ
ประเมินผลของสถานศึกษา

6.3 จัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ทุกช่วงชั้นและจัดให้มีการซ่อมเสริมกรณี
ที่มีผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน

6.4 จัดให้มีการพัฒนาเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

7. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

7.1 กำหนดนโยบายและแนวทางการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ
การเรียนรู้และกระบวนการทำงานของนักเรียน ครู และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา

7.2 พัฒนาครูและนักเรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้
กระบวนการวิจัยเป็นสำคัญในการเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้นทำให้ผู้เรียน ได้ฝึกการคิด การจัดการ
การหาเหตุผลในการตอบปัญหา การผสมผสานความรู้แบบสหวิทยาการและการเรียนรู้ในปัญหา
ที่ตนสนใจ

7.3 พัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัย

7.4 รวบรวมและเผยแพร่ผลการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพ
การศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้ครูนำผลการวิจัยมาใช้ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพ
การศึกษาของสถานศึกษา

8. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

8.1 จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้พอเพียงเพื่อสนับสนุนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองกับการจัดกระบวนการเรียนรู้

8.2 จัดระบบแหล่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น พัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ จัดให้มีห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ สวนสุขภาพ สวนวรรณคดี สวนหนังสือ สวนธรรมชาติ เป็นต้น

8.3 ส่งเสริมให้ครูและนักเรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ ทั้งในและนอกสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

9. การนิเทศการศึกษา

9.1 สร้างความตระหนักให้แก่ครูและผู้เกี่ยวข้องให้เข้าใจกระบวนการนิเทศภายในว่าเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันที่ใช้เหตุผล การนิเทศเป็นการพัฒนาปรับปรุงวิธีการทำงานของแต่ละบุคคลให้มีคุณภาพ การนิเทศเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหาร เพื่อให้ทุกคนเกิดความเชื่อมั่นว่า ได้ปฏิบัติถูกต้อง ก้าวหน้าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและตัวครูเอง

9.2 จัดการนิเทศภายในสถานศึกษาให้มีคุณภาพทั่วถึงและต่อเนื่องเป็นระบบและกระบวนการ

10. การแนะแนว

10.1 กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาที่มีการแนะแนวเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยให้ทุกคนในสถานศึกษา ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการแนะแนวและการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

10.2 สร้างความตระหนักให้ครูทุกคนเห็นคุณค่าของการแนะแนวและดูแลช่วยเหลือนักเรียน

10.3 ส่งเสริมและพัฒนาให้ครูได้รับความรู้เพิ่มเติมในเรื่องจิตวิทยาและการแนะแนวและดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อให้สามารถบูรณาการในการจัดการเรียนรู้และเชื่อมโยงสู่การดำรงชีวิตประจำวัน

10.4 คัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและบุคลิกภาพที่เหมาะสมทำหน้าที่ครูแนะแนว ครูที่ปรึกษา ครูประจำชั้น และคณะอนุกรรมการแนะแนว

10.5 ส่งเสริมความร่วมมือและความเข้าใจอันดีระหว่างครู ผู้ปกครองและชุมชน

11. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา

11.1 กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพิ่มเติมของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับ มาตรฐานการศึกษาชาติ มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและ ความต้องการของชุมชน

11.2 จัดระบบบริหารและสารสนเทศ โดยจัดโครงสร้างการบริหารที่เอื้อต่อ การพัฒนางานและการสร้างระบบประกันคุณภาพภายใน จัดระบบสารสนเทศให้เป็นหมวดหมู่ ข้อมูลมีความสมบูรณ์เรียกใช้งานง่าย สะดวก รวดเร็วปรับปรุงให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

11.3 จัดทำแผนสถานศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา (แผนกลยุทธ์/ แผนยุทธศาสตร์)

11.4 ประเมินคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ตามมาตรฐานที่กำหนด เพื่อรองรับการประเมินคุณภาพภายนอก

11.5 จัดทำรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี (SAR) และสรุปรายงาน ประจำปี โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด และเผยแพร่ต่อสาธารณชน

12. การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ

12.1 ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใน ชุมชน

12.2 ส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ

12.3 พัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหา วิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน

13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น

13.1 ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนวิทยากรภายนอกและภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน รวมทั้งสืบสานจารีตประเพณีศิลปวัฒนธรรม ของท้องถิ่น

13.2 เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ตลอดจน ประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิชาการของชุมชนและ มีส่วนในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น

13.3 ให้บริการด้านวิชาการที่สามารถเชื่อมโยงหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กับแหล่งวิชาการในที่อื่น ๆ

13.4 จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับศิษย์เก่า การประชุมผู้ปกครองนักเรียน การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน การร่วมกิจกรรมกับสถาบันการศึกษาอื่น

14. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน สถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

14.1 ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

14.2 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ

14.3 ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา

15.1 ศึกษาและวิเคราะห์ระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรับรู้และถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน

15.2 จัดทำร่างระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายรับรู้และถือปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน

15.3 ตรวจสอบและประเมินผลการใช้ระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษาและนำไปแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป

16. การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา

16.1 ศึกษา วิเคราะห์ คัดเลือกหนังสือเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อเป็นหนังสือแบบเรียนเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน

16.2 จัดทำหนังสือเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ หนังสืออ่านประกอบ แบบฝึกหัด ใบงาน ใบความรู้เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน

16.3 ตรวจสอบพิจารณาคุณภาพหนังสือเรียน หนังสือเสริมประสบการณ์ หนังสืออ่านประกอบ แบบฝึกหัด ใบงาน ใบความรู้เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน

17. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

17.1 จัดให้มีการร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนในเรื่องการจัดหาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของสถานศึกษา

17.2 พัฒนาบุคลากรในสถานศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา พร้อมทั้งให้มีการจัดตั้งเครือข่ายทางวิชาการ ชมรมวิชาการ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา

17.3 นิเทศ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในการจัดหาผลิต ใช้และพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา

จากบทบาทและหน้าที่ด้านการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ดังกล่าว การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนงานด้านวิชาการ การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมในขอบข่ายของงานวิชาการ ถ้าผู้บริหารมีการปฏิบัติตามบทบาทอย่าง สมบูรณ์จะส่งผลถึงการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โรงเรียนน่าจะมีมาตรฐานคุณภาพสถานศึกษาดีขึ้นและมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษา

3. บทบาทและหน้าที่การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นงานที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษาและเป็นเครื่องชี้ความสำเร็จ และความสามารถของผู้บริหาร บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งเป็นหัวหน้าหน่วยงานจะต้องยึดเป้าหมายปลายทางหรือจุดประสงค์ของการจัดการศึกษาเป็นหลัก การบริหารโรงเรียนจะไม่มีจุดหมาย ถ้าคณะผู้บริหารไม่รู้บทบาทและหน้าที่ว่าจะบริหารโรงเรียนเพื่อให้สนองความมุ่งหมายในแผนการศึกษาแห่งชาติ และจุดหมายหลักการของหลักสูตรอย่างไร ในฐานะผู้นำผู้บริหารจะต้องมีการปรับปรุงการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การกำหนดที่ความรับผิดชอบให้บุคลากรทุกคนรู้หน้าที่คือ การกำหนดเป้าหมายปลายทางหรือจุดประสงค์ของภาระหน้าที่ของบุคลากรทุกฝ่าย เพื่อนำโรงเรียนไปสู่จุดหมาย

คนเชวิช (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2549: 31 อ้างถึงในKnezevich 1984: 16-18) ได้เสนอบทบาทสำคัญใน การบริหารงาน ซึ่งหมายรวมถึงการบริหารสถานศึกษาไว้ 17 บทบาท แต่ละบทบาทได้ระบุความสามารถที่จำเป็นไว้ด้วย ดังนี้

1. บทบาทเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำงาน(Direction Setter) ผู้บริหารจะต้องมีความรู้และทักษะในระบบการจัดสรรงบประมาณแบบโครงการ และการบริหารงานโดยยึดวัตถุประสงค์และผลงาน
2. บทบาทเป็นผู้กระตุ้นความเป็นผู้นำ (Leader-Catalyst) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการจูงใจ กระตุ้น และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์กร มีทักษะในกระบวนการกลุ่ม
3. บทบาทเป็นนักวางแผน (Planner) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคต เตรียมบุคลากรให้พร้อมในการรับมือกับสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเกิดขึ้น จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในการวางแผน
4. บทบาทเป็นผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีต่าง ๆ ของการตัดสินใจ และมีความสามารถในการตัดสินใจ
5. บทบาทเป็นผู้จัดองค์กร (Organizer) ผู้บริหารจำเป็นต้องออกแบบขยายงานและกำหนดโครงสร้างขององค์กรขึ้นใหม่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจพลวัตขององค์กรและพฤติกรรมขององค์กรด้วย
6. บทบาทเป็นผู้เปลี่ยนแปลง (Change Manager) ผู้นำจะต้องนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สถาบันเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของสถาบัน รู้ว่าจะเปลี่ยนอะไร เปลี่ยนอย่างไร และควรที่จะเปลี่ยนในสถานการณ์ใด
7. บทบาทเป็นผู้ประสานงาน (Coordinator) ผู้บริหารจะต้องมีความเข้าใจรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ เข้าใจเครือข่ายของการศึกษา รู้จักวิธีนิเทศงานที่พึงปรารถนา เข้าใจระบบการรายงานที่ดี จึงจะสามารถประสานกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
8. บทบาทเป็นผู้สื่อสาร (Communicator) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการสื่อสาร ทั้งด้านการพูดและการเขียน รู้จักใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารและควรจะสามารถในการประชาสัมพันธ์
9. บทบาทเป็นผู้แก้ความขัดแย้ง (Conflict Manager) ผู้บริหารจะต้องเข้าใจสาเหตุของความขัดแย้ง จะต้องมีความสามารถในการต่อรอง ไกล่เกลี่ย จัดการกับความขัดแย้งและแก้ปัญหาความขัดแย้ง
10. บทบาทเป็นผู้แก้ปัญหา (Problems Manager) ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวินิจฉัยปัญหา แก้ปัญหา

11. บทบาทเป็นผู้จัดระบบ (Systems Manager) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ระบบและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง จะต้องเข้าใจในการนำทฤษฎีทางการบริหารไปใช้ประโยชน์

12. บทบาทเป็นผู้บริหารการเรียนการสอน (Instructional Manager) ผู้บริหารจะต้องมีความเข้าใจในระบบการเรียนรู้ การเจริญและพัฒนากายของมนุษย์ เข้าใจทฤษฎีการสร้างและพัฒนาหลักสูตร มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีทางการศึกษา

13. บทบาทเป็นผู้บริหารบุคคล (Personnel Manager) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการเทคนิคของการเป็นผู้นำ การเจรจาต่อรอง การประเมินผลงานและการปฏิบัติงานของบุคคล

14. บทบาทเป็นผู้บริหารทรัพยากร (Resource Manager) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการเงินและงบประมาณ สามารถในการบริหารวัสดุ ครุภัณฑ์ การก่อสร้าง การบำรุงรักษา ตลอดจนหาการสนับสนุนจากภายนอก การระดมทรัพยากร

15. บทบาทเป็นผู้ประเมินผล (Appraiser) ผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการประเมินความต้องการ การประเมินระบบ วิธีการทางสถิติ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

16. บทบาทเป็นนักประชาสัมพันธ์ (Public Relater) ผู้บริหารจะต้องมีทักษะในการสื่อความหมาย รู้จักวิธีสร้างภาพพจน์ที่ดี รู้จักพลวัตของกลุ่ม รู้จักและเข้าใจการเผยแพร่ข่าวสารด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ

17. บทบาทเป็นประธานในพิธีการ (Ceremonial Head) เป็นบทบาทที่จำเป็นอย่างหนึ่งของผู้บริหาร ซึ่งต้องใช้ความสามารถหลาย ๆ ด้านเพื่อแสดงบทบาทนี้

เซอร์จิโอวานนิและคาร์เวอร์ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2549: 33 อ้างถึงใน Sergiovanni and Carver 1980: 268-280) ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะต้องแสดงความเป็นผู้นำใน 3 ประการ ต่อไปนี้

1. พฤติกรรมของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเกียรติและศักดิ์ศรีของตำแหน่ง พฤติกรรมของผู้บริหารมีอิทธิพลต่อโครงสร้าง กระบวนการและวิธีการทำงาน

2. พัฒนาคนอื่น เป้าหมายที่เด่นชัดอย่างหนึ่งของสถานศึกษา คือ การพัฒนาคน ทั้งผู้เรียน และผู้สอน หากบุคคลในสถานศึกษาได้รับการพัฒนาทั้งความสามารถและจิตใจจนถึงระดับที่พึงปรารถนาแล้ว เชื่อได้ว่า สถานศึกษาย่อมสามารถบรรลุเป้าหมายได้

3. หน้าที่ผู้นำของกลุ่ม หัวหน้าสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทผู้นำของกลุ่มใน 2 ประการ คือ บทบาทในการปฏิบัติการกิจของกลุ่ม คือต้องแสดงบทบาทในการทำงานให้สำเร็จ และ บทบาทในการสร้างกลุ่ม เป็นบทบาทที่ทำให้กลุ่มคงอยู่ต่อไปได้และมีความเจริญ

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่และภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษา เช่น แคมป์เบลล์และคณะ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2549: 35 อ้างถึงในCampbell and others 1983: 6-7) ได้ชี้ให้เห็นว่า หน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา คือ การส่งเสริมการเรียนการสอน โดยสรุปว่า ภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษา คือ

1. มองเห็นการณ์ไกลและมีอิทธิพลในการพัฒนาเป้าหมายและนโยบายของสถานศึกษา
 2. กระตุ้นและชี้นำในการพัฒนาโครงการและโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อช่วยให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา
 3. กำหนดวิธีการและประสานงานในการนำโครงการต่าง ๆ ไปปฏิบัติ
 4. จัดหาและจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนโครงการและโปรแกรมของสถานศึกษา
 5. เป็นตัวแทนของสถานศึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ
 6. ประเมินผลประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินงานของสถานศึกษา
- ทรสดี (จันทร์ธานี สงวนนาม 2545: 30-32 อ้างถึงในTrusty: 1986) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ในฐานะที่เป็นผู้นำทางวิชาการไว้ 17 ประการ คือ
1. ส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของสถานศึกษา
 2. ส่งเสริมให้ครูนำเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของสถานศึกษาไปปฏิบัติ
 3. สร้างความเชื่อมั่นว่ากิจกรรมของสถานศึกษาและของห้องเรียนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา
 4. สร้างความเชื่อมั่นว่าโครงการทางวิชาการของสถานศึกษา เป็นผลมาจากผลการวิจัยและการปฏิบัติทางการศึกษา
 5. มีการวางแผนร่วมกับคณะครู เกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ทางวิชาการเพื่อให้บรรลุความต้องการของนักเรียน
 6. ส่งเสริมให้ครูนำโครงการทางวิชาการไปปฏิบัติ
 7. ปฏิบัติงานร่วมกับคณะครู ในการประเมินผลโครงการทางวิชาการของโรงเรียน
 8. ติดต่อสื่อสารกับครูและนักเรียนด้วยความคาดหวังที่สูงในด้านมาตรฐานทางวิชาการ
 9. ให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมทางสังคมของนักเรียน
 10. ให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างเชาว์ปัญญาของนักเรียน
 11. มีการจัดสรรเวลาเพื่องานวิชาการร่วมกับครูไว้อย่างชัดเจน

12. ให้ความร่วมมือกับนักเรียนในการกำหนดระเบียบเพื่อแก้ปัญหาด้านวินัยของนักเรียน

13. ร่วมมือกับนักเรียนให้มีการนำระเบียบ กฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นมากำหนดด้านวินัย

14. ร่วมมือกับคณะครูให้มีการนำระเบียบ กฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านวินัยของนักเรียน

15. มีการประชุมพิเศษคณะครูที่เกี่ยวกับโครงการของสถานศึกษา

16. มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูอย่างยุติธรรม

17. ช่วยเหลือครูในการพัฒนาระบบงานเพื่อให้มีความก้าวหน้าทางวิชาชีพ

กฎกระทรวง เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและ การจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ระบุให้สถานศึกษาดำเนินการบริหารและจัดการศึกษา ในด้านวิชาการ ซึ่งสรุปพอสังเขปได้ดังนี้

1. การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น

2. การวางแผนงานด้านวิชาการ

3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

4. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

6. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน

7. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

8. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

9. การนิเทศการศึกษา

10. การแนะแนว

11. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา

12. การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ

13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น

14. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา

16. การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา

17. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

มาตรฐานตำแหน่งของผู้อำนวยการสถานศึกษา (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ 2549: 32-33) ได้กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้อำนวยการสถานศึกษา ไว้ให้ปฏิบัติหน้าที่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา บริหารกิจการของสถานศึกษา การวางแผนการปฏิบัติงาน การควบคุม กำกับดูแลเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ งานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป งานอื่นที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งได้แบ่งลักษณะงานที่ปฏิบัติ ไว้ดังนี้

1. บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา มีอำนาจหน้าที่ บริหารกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา
2. วางแผนพัฒนาการศึกษา ประเมิน และจัดทำรายงานเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษา
3. จัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา การนิเทศและการวัดผลประเมินผล
4. ส่งเสริมและจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย
5. จัดทำระบบประกันคุณภาพการศึกษา
6. บริหารงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน
7. วางแผนการบริหารงานบุคคล การสรรหา การบรรจุ แต่งตั้ง การเสริมสร้าง ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน วินัย การรักษาวินัย การดำเนินการทางวินัย การออกจากราชการ การอุทธรณ์และร้องทุกข์
8. จัดทำมาตรฐานและภาระงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา ประเมินผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
9. ส่งเสริมสนับสนุนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
10. ประสานความร่วมมือกับชุมชนและท้องถิ่น ในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา และให้บริการด้านวิชาการแก่ชุมชน
11. จัดระบบควบคุมภายในสถานศึกษา
12. จัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
13. เป็นผู้แทนของสถานศึกษาในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในราชการของสถานศึกษาตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับ ตามที่ได้รับมอบอำนาจ
14. ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับมอบหมาย

พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 มาตรา 49 กำหนด ให้มี
มาตรฐานวิชาชีพ 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ
2. มาตรฐานการปฏิบัติงาน
3. มาตรฐานการปฏิบัติตน

ซึ่งมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญของผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่ง
จะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีต่อผู้รับบริการ อันถือเป็นเป้าหมายหลักของการประกอบ
วิชาชีพทางการศึกษา สำหรับมาตรฐานวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษานั้น มีการกำหนดมาตรฐาน
วิชาชีพทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ 2549: 259-268)

1. มาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ กำหนดสมรรถนะของผู้บริหาร
สถานศึกษาไว้ดังนี้

1.1 หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา

- 1) สามารถนำความรู้ความเข้าใจในหลักการและทฤษฎีทางการบริหาร
การศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษา
- 2) สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ
การศึกษา
- 3) สามารถกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการศึกษา
- 4) สามารถจัดองค์กร โครงสร้างการบริหารและกำหนดภารกิจของครูและ
บุคลากรทางการศึกษาได้เหมาะสม

1.2 นโยบายและการวางแผนการศึกษา

- 1) สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำนโยบายการศึกษา
- 2) สามารถกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานและประเมินคุณภาพการ
จัดการศึกษา
- 3) สามารถจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ที่มุ่งให้เกิดผลดี คุ่มค่าต่อ
การศึกษา สังคมและสิ่งแวดล้อม
- 4) สามารถนำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาไปปฏิบัติ
- 5) สามารถติดตาม ประเมิน และรายงานผลการดำเนินงาน

1.3 การบริหารด้านวิชาการ

- 1) สามารถบริหารจัดการการเรียนรู้
- 2) สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

3) สามารถนิเทศการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา

4) สามารถส่งเสริมให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้

1.4 การบริหารด้านธุรการ การเงิน พัสดุ และอาคารสถานที่

1) สามารถจัดระบบงานสารบรรณได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) สามารถบริหารจัดการงบประมาณอย่างถูกต้องและเป็นระบบ

3) สามารถวางระบบการบริหารและจัดการทรัพยากรภายในสถานศึกษาได้

อย่างมีประสิทธิภาพ

4) สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้

1.5 การบริหารงานบุคคล

1) สามารถสรรหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพเข้ามาปฏิบัติงาน

2) สามารถจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับหน้าที่รับผิดชอบ

3) สามารถพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้

อย่างมีประสิทธิภาพ

4) สามารถเสริมสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับครูและบุคลากรในสถานศึกษา

5) สามารถให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาการทำงานให้แก่ครูและบุคลากรใน

สถานศึกษา

1.6 การบริหารกิจการนักเรียน

1) สามารถบริหารจัดการให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน

2) สามารถบริหารจัดการให้เกิดงานบริการผู้เรียน

3) สามารถส่งเสริมการจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในด้าน

ต่างๆ

4) สามารถส่งเสริมวินัย คุณธรรม จริยธรรมและความสามัคคีในหมู่คณะ

1.7 การประกันคุณภาพการศึกษา

1) สามารถจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา

2) สามารถประเมินผลและติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

ของสถานศึกษา

3) สามารถจัดทำรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาเพื่อรองรับการ

ประเมินภายนอก

1.8 การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ

- 1) สามารถใช้และบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาและการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม
- 2) สามารถประเมินการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อนำมาปรับปรุงการบริหารจัดการ
- 3) สามารถส่งเสริมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา

1.9 การบริหารการประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์ชุมชน

- 1) สามารถบริหารจัดการข้อมูลข่าวสารไปสู่ผู้เรียน ครู และบุคลากรในสถานศึกษา
- 2) สามารถเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารและกิจกรรมของสถานศึกษาไปสู่ชุมชน
- 3) สามารถใช้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการประชาสัมพันธ์
- 4) สามารถสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยมีเป้าหมายในการเข้าไปช่วยเหลือชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
- 5) สามารถระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

1.10 คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

- 1) เป็นผู้นำคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
- 2) ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษา
- 3) ส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้ร่วมงานมีคุณธรรมและจริยธรรมที่เหมาะสม

2. มาตรฐานการปฏิบัติงาน

มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ

การบริหารการศึกษา ได้แก่ การเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ร่วมงาน ผู้ร่วมจัดงานหรือกิจกรรม รวมทั้งการเป็นผู้เสนอผลงานและเผยแพร่ผลงานขององค์กรเพื่อให้สมาชิกยอมรับและเห็นคุณค่าประโยชน์ของผู้บริหารที่มีต่อการพัฒนาองค์กรตลอดจน การนำองค์กรให้เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียนและชุมชน การตัดสินใจของผู้บริหารต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลของการกระทำ เนื่องจากการตัดสินใจของผู้บริหารมีผลต่อองค์กรโดยรวม ผู้บริหารจึงต้องเลือกแต่กิจกรรมที่จะนำไปสู่ผลดี ผลทางบวก ผลต่อการพัฒนาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและระมัดระวัง ไม่ให้เกิดผลทางลบโดยมิได้ตั้งใจ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความไว้วางใจ ความศรัทธาและความรู้สึกที่พึงได้ของบุคคลทั้งปวง

มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ
 ผู้บริหารมีอาชีพต้องหาวิธีพัฒนาผู้ร่วมงาน โดยการศึกษาจุดเด่น จุดด้อย ของผู้ร่วมงาน กำหนดจุดพัฒนาของแต่ละคน และเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับการพัฒนาด้านนั้น ๆ แล้วใช้เทคนิคการบริหารและการนิเทศภายในให้ผู้ร่วมงาน ได้ลงมือปฏิบัติจริง ประเมิน ปรับปรุง ให้ผู้ร่วมงานรู้ศักยภาพ เลือกแนวทางที่เหมาะสมกับตนและลงมือปฏิบัติตนเป็นผลให้ศักยภาพของผู้ร่วมงานเพิ่มพูนพัฒนาก้าวหน้า นำไปสู่การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง ผู้บริหารมีอาชีพวางแผนงานขององค์กรได้อย่างมียุทธศาสตร์ เหมาะสมกับเงื่อนไข ข้อจำกัด ของผู้เรียน ครูผู้ร่วมงาน ชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับนโยบาย แนวทาง เป้าหมายของการพัฒนา เพื่อนำไปปฏิบัติงานเกิดผลต่อการพัฒนาอย่างแท้จริง

มาตรฐานที่ 5 พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพ สูงขึ้นเป็นลำดับ ผู้บริหารมีอาชีพต้องมีความรู้ในการบริหารแนวใหม่ ๆ เลือกและปรับปรุง ใช้นวัตกรรมได้หลากหลาย ตรงกับสภาพการณ์ เงื่อนไข ข้อจำกัดของงานและองค์กร จนนำไปสู่ผลได้จริง เพื่อให้องค์กรก้าวหน้าพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ผู้ร่วมงานทุกคนได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ มีความภูมิใจในผลงานร่วมกัน

มาตรฐานที่ 6 ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร ผู้บริหารต้องมีความเพียรพยายาม กระตุ้น ชี้แนะ ทำทนาย ใ้บุคลากรมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และชื่นชมผลสำเร็จเป็นระยะ ๆ จึงควรเริ่มจากการริเริ่ม การร่วมพัฒนา การสนับสนุนข้อมูล และให้กำลังใจให้บุคลากรศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติและปรับปรุงงานต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นค่านิยมในการพัฒนางานตามภาวะปกติ อันเป็นบุคลิกภาพที่พึงปรารถนาของบุคลากรและองค์กรรวมทั้งบุคลากรทุกคนชื่นชมและศรัทธาในความสามารถของตน

มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ ผู้บริหารมีอาชีพ สามารถนำเสนอผลงานที่ได้ทำสำเร็จแล้วด้วยการรายงานผลที่แสดงถึงการวิเคราะห์งานอย่างรอบคอบ ครอบคลุมการกำหนดงานที่จะนำไปสู่ผลแห่งการพัฒนาลงมือปฏิบัติจริง และผลที่ปรากฏมีหลักฐานยืนยันชัดเจน

มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารมีหน้าที่แนะนำ ตักเตือน ควบคุม กำกับดูแลบุคลากรในองค์กร ซึ่งผู้บริหารต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย ผู้บริหารที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านคุณธรรม จริยธรรม ความยุติธรรม และบุคลิกภาพ จะมีผลสูงต่อการยอมรับของบุคลากร ทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาต่อการบริหารงาน จนสามารถปฏิบัติตามได้ด้วยความพึงพอใจ

มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์ ผู้บริหารมีอาชีพต้องร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นในการเสนอแนวทางปฏิบัติ แนะนำ ปรับปรุง การปฏิบัติและแก้ปัญหาของชุมชนหรือหน่วยงานอื่น เพื่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและส่วนรวม ในลักษณะร่วมคิดร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติ ด้วยความเต็มใจ เต็มความสามารถ พร้อมทั้งยอมรับ ความสามารถ รับฟังความคิด และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มศักยภาพ

มาตรฐานที่ 10 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา ผู้บริหารมีอาชีพต้อง ติดตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกทุก ๆ ด้าน จนสามารถสนทนากับผู้อื่นด้วยข้อมูลข่าวสารที่ ทันสมัยและนำข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับ มาใช้ในการพัฒนางานและผู้ร่วมงาน

มาตรฐานที่ 11 เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ ผู้บริหารมีอาชีพสร้างวัฒนธรรมของ องค์กรด้วยการพูดนำ ปฏิบัตินำ และจัดระบบงานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยการให้รางวัลแก่ ผู้ที่ทำงานได้สำเร็จแล้ว จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง คิดได้เอง ตัดสินใจได้เอง พัฒนาได้เอง ของผู้ร่วมงานทุกคน

มาตรฐานที่ 12 สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์ ผู้บริหารมีอาชีพ ต้องตื่นตัวอยู่เสมอ มองเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และ กล้าที่จะตัดสินใจดำเนินการเพื่อผลในอนาคต

3. มาตรฐานการปฏิบัติตน

จรรยาบรรณต่อตนเอง ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องมีจรรยาบรรณ ต่อตนเอง ดังต่อไปนี้

- 1) มีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ให้ทันต่อ การพัฒนาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่เสมอ
- 2) รัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร วิชาชีพ
- 3) รัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการ ตาม บทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า
- 4) ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์และ ผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 5) ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ
- 6) ไม่กระทำความผิดปฏิบัติต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และ สังคมของศิษย์และผู้รับบริการ

7) ให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาคโดยไม่เรียกรับหรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

8) พึงช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ โดยยึดมั่นในระบบคุณธรรม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

จรรยาบรรณต่อสังคม

9) พึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กอร์ดัน (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ 2549: 35 อ้างถึงใน Gorton 1983: 47-49) ได้สรุปภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษาใน 7 ประการ แต่ละภารกิจมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติ ดังนี้

1. ภารกิจด้านการบริหารบุคคล ตัวอย่างของกิจกรรมในภารกิจด้านนี้ เช่น
 - 1.1 กำหนดนโยบายการบริหารบุคคล
 - 1.2 มอบหมายงานให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา
 - 1.3 สังเกตพฤติกรรมการสอนของครู
 - 1.4 ช่วยเหลือครูในการแก้ปัญหาในชั้นเรียน
 - 1.5 ช่วยปรับปรุงและพัฒนาการสอนของครู
 - 1.6 ช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าในวิชาชีพให้แก่ครู
2. ภารกิจด้านกิจการนักเรียน ตัวอย่างของกิจกรรมในภารกิจด้านนี้ เช่น
 - 2.1 จัดบริการแนะแนว
 - 2.2 จัดการปฐมนิเทศนักเรียน
 - 2.3 พิจารณาเกี่ยวกับวินัยและการลงโทษ
 - 2.4 จัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน
3. ภารกิจด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตัวอย่างของกิจกรรม ในภารกิจด้านนี้ เช่น
 - 3.1 กำหนดนโยบายและมาตรการในการให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน
 - 3.2 จัดดำเนินการให้บุคลากรของโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
 - 3.3 ช่วยเหลือกิจกรรมของสมาคมครู-ผู้ปกครอง

3.4 เป็นตัวแทนของสถานศึกษาในกิจกรรมของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่หรือในชุมชนอื่น ๆ

4. การกิจด้านพัฒนาหลักสูตรและการสอน ตัวอย่างของกิจกรรมในการกิจด้านนี้ เช่น
 - 4.1 ช่วยเหลือในการกำหนดเป้าหมายของหลักสูตร
 - 4.2 จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน
 - 4.3 จัดฝึกอบรมบุคลากรเพื่อพัฒนาการสอน
 - 4.4 ช่วยเหลือในการประเมินผลการเรียน
5. การกิจด้านการเงินและพัสดุ ตัวอย่างของกิจกรรมในการกิจด้านนี้ เช่น
 - 5.1 จัดทำงบประมาณเงินรายได้ของโรงเรียน
 - 5.2 จัดระบบตรวจสอบภายใน
 - 5.3 จัดระบบการจัดซื้อ จัดจ้าง
 - 5.4 จัดระบบการพัสดุ
 - 5.5 จัดระบบบัญชี
6. การกิจด้านอาคารสถานที่ ตัวอย่างของกิจกรรมในการกิจด้านนี้ เช่น
 - 6.1 จัดวางแผนเกี่ยวกับการใช้อาคารสถานที่
 - 6.2 จัดระบบบำรุงและซ่อมแซมอาคารสถานที่
 - 6.3 ดูแลคนงานภารโรง
7. การกิจด้านอื่น ๆ ตัวอย่างของกิจกรรมในการกิจด้านนี้ เช่น
 - 7.1 จัดการประชุมหรือสัมมนา
 - 7.2 จัดการประชาสัมพันธ์สถานศึกษา
 - 7.3 มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น การประกวดต่าง ๆ กีฬา

กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

4. พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

4.1 ความหมายของพฤติกรรมการบริหาร

พฤติกรรมการบริหารงานเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา เพราะเป็นกระบวนการที่มีระบบความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆที่จะนำองค์การประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น ผู้บริหารต้องมีพฤติกรรมในการบริหารที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้พฤติกรรมที่

เหมาะสมเพื่อนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร นักวิชาการได้ให้ความหมาย พฤติกรรมการบริหาร ไว้ดังนี้

ฮอยและมิลสเกล (นาวิ ทรัพย์ห้วง 2548: 17 อ้างถึงในHoy and Miskel,1991) กล่าวว่า พฤติกรรมการบริหารมีความสัมพันธ์และส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จในงาน และความพึงพอใจในการทำงาน จะผลถึงความสำเร็จขององค์กร

ประทุม รอดประเสริฐ (2542: 20) กล่าวว่า พฤติกรรมการบริหาร หมายถึง ความสามารถที่แสดงออกหรือการกระทำของผู้บริหารที่พยายาม ชักจูงบุคคลและใช้ทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพ โดยได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ไซมอน (เพ็ญราเพช น้อยอำ 2543: 43 อ้างถึงในSimon 1977) ให้ความเห็นว่า พฤติกรรมการบริหารเป็นศิลปะในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำตามวัตถุประสงค์จนเป็นผลสำเร็จ เน้นว่า ผู้บริหารมิใช่ผู้ปฏิบัติแต่ใช้ศิลปะทำให้การทำงานเกิดผลสำเร็จได้ตรงกับจุดมุ่งหมาย

สุลักษณ์ มีชูทรัพย์ (กาญจนา สุทิน 2544: 10 อ้างถึงในสุลักษณ์ 2517: 14) ได้สรุปความหมายของคำว่า พฤติกรรมการบริหาร ว่าหมายถึง การกระทำรวมทั้งทำที่ที่ผู้บริหารแสดงออกให้ผู้ร่วมงานสามารถสังเกตได้ในการบริหารงาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พฤติกรรมการบริหารงาน หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของผู้บริหารที่ปรากฏออกมาโดยการแสดงออกถึงความสามารถในการกระทำตามหน้าที่ และ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานจากผู้ร่วมงาน ให้งานสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

4.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหาร

แนวคิดหลักของทฤษฎีระบบสังคมของเกทเชลส์และกูบา คือ ระบบสังคมประกอบด้วยมิติสองมิติ คือ

1. มิติสถาบัน เป็นมิติทางสังคมวิทยา อธิบายเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบสังคม สังคมมีสถาบันเป็นหน่วยหลักแต่ละสถาบันมีบทบาทที่จะต้องกระทำเพื่อให้สังคมดำรงอยู่และบทบาทเหล่านั้นถูกกำหนดโดยความคาดหวังที่มีต่อบทบาทนั้น ๆ

2. มิติบุคคล เป็นมิติทางจิตวิทยา เป็นมิติที่อธิบายลักษณะของบุคคลในระบบสังคม มิติดนี้ ประกอบด้วย บุคคล บุคลิกภาพ และความต้องการ

เมื่อนำมิติสถาบันและมิติบุคคลมาประกอบกัน จะเกิดเป็นระบบสังคมขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ตัวแบบระบบสังคมของเกทเชลส์ – กูบา

ที่มา: ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2549) ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน้า 193

จากภาพที่ 2.1 จะเห็นว่า พฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง มิติสถาบันและมิติบุคคล จากแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการทางสังคมดังกล่าว เกทเชลและกูบา ได้จำแนกพฤติกรรมผู้นำออกเป็น 3 แบบ คือ (Getzels and others 1968: 56) ผู้นำทางสถาบัน (normative style) ผู้นำทางบุคคล (personal style) และผู้นำทางสถานการณ์ (transactional style) เบลคและมูตัน (Blake and Mouton 1964: 11) ได้แบ่งพฤติกรรมผู้นำเป็น 2 มิติ คือ มิติมุ่งที่คน (concern for people) และมิติมุ่งที่ผลผลิต (concern for production) โดยที่มิติมุ่งที่คนหมายถึง สัมพันธภาพที่อบอุ่นระหว่างบุคคล การยอมรับในเกียรติและคุณค่าของบุคคล มิติมุ่งที่ผลผลิต หมายถึง การประสบความสำเร็จในการกิจที่ต้องปฏิบัติ นอกจากนี้ เรดดิน (Reddin 1970) ได้พัฒนา ทฤษฎีสามมิติ (3-D model) ซึ่งพิจารณาผู้นำใน 3 มิติ คือ มิติมุ่งงาน มิติมุ่งสัมพันธ์ และมิติมุ่ง ประสิทธิภาพ สรุปได้ว่า การศึกษาพฤติกรรมผู้นำนั้น โดยมากจะแบ่งพฤติกรรมผู้นำเป็น 2 มิติ มิติหนึ่งมุ่งที่สัมฤทธิ์ผลบางประการของเป้าหมายของกลุ่ม อีกมิติหนึ่งมุ่งที่การบำรุงรักษาหรือ ความเข้มแข็งของตัวกลุ่มเอง

ในการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้นำนั้น นักวิจัยมักจะดำเนินการใน 2 แบบคือ

1. แบบที่ 1 ศึกษาหน้าที่ของผู้นำ (leadership functions) มุ่งเน้นการศึกษาหน้าที่ ผู้นำปฏิบัติภายในกลุ่มด้วยความเชื่อที่ว่า กลุ่มจะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากมีบุคคล หนึ่งปฏิบัติหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการกิจหรือหน้าที่ในการแก้ปัญหา กับ หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบำรุงรักษากลุ่ม หรือหน้าที่ทางสังคม ได้แก่ การเสนอแนะวิธีแก้ปัญหา การให้ข้อมูล การให้ความคิดเห็น การแก้ปัญหาคัดแย้ง เป็นต้น

2. แบบที่ 2 ศึกษาแบบของผู้นำหรือแบบภาวะผู้นำ (leadership styles) มุ่งเน้น การศึกษาแบบของผู้นำที่ใช้ในการจัดการกับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยมากแล้วนักวิจัยจะแบ่งแบบของ ผู้นำเป็น 2 แบบคือ แบบมุ่งงาน กับแบบมุ่งคน แบบมุ่งงาน มักจะตั้งการ ชี้นำ และนิเทศงานอย่าง

ใกล้ชิด แบบมุ่งคนจะพยายามสร้างแรงจูงใจในการทำงานมากกว่าการควบคุมลูกน้อง พยายามให้ลูกน้องได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สร้างความเชื่อถือศรัทธา และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกของกลุ่ม

แนวคิดอย่างหนึ่งในการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำคือ สถานการณ์เป็นผู้สร้างผู้นำ สถานการณ์ที่แตกต่างกันย่อมต้องการผู้นำที่แตกต่างกัน พฤติกรรมผู้นำแบบต่าง ๆ มีความเหมาะสมในสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน การศึกษาผู้นำตามสถานการณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational Leadership Theory) ของเฮอร์เชย์และเบลนชาร์ด (Hersey and Blanchard) ซึ่งอธิบายให้ผู้นำเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพกับระดับวุฒิภาวะของผู้ตาม และแบ่งพฤติกรรมผู้นำเป็น 2 แบบ คือ

1. พฤติกรรมมุ่งงาน เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำกำหนดบทบาท สั่งการเกี่ยวกับ อะไร อย่างไร เมื่อไร ที่ไหน และกับใครหรือใครทำ ในเรื่องเกี่ยวกับ การกำหนดเป้าหมาย การจัดองค์การ การกำหนดเวลา การสั่งการและการควบคุม

2. พฤติกรรมมุ่งสัมพันธ์ เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการสื่อสาร สองทาง การรับฟังความคิดเห็น การส่งเสริมพฤติกรรม การสนับสนุนทางสังคมและทางอารมณ์ โดยให้การสนับสนุน การสื่อสาร การส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเป็นผู้ฟังที่ดี และการให้ข้อมูลย้อนกลับ

เพื่อให้เกิดประสิทธิผล ผู้นำจำเป็นต้องปรับพฤติกรรมผู้นำให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ดังต่อไปนี้ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ 2549: 99-100 อ้างถึงใน Hersey and Blanchard 1980: 72-74)

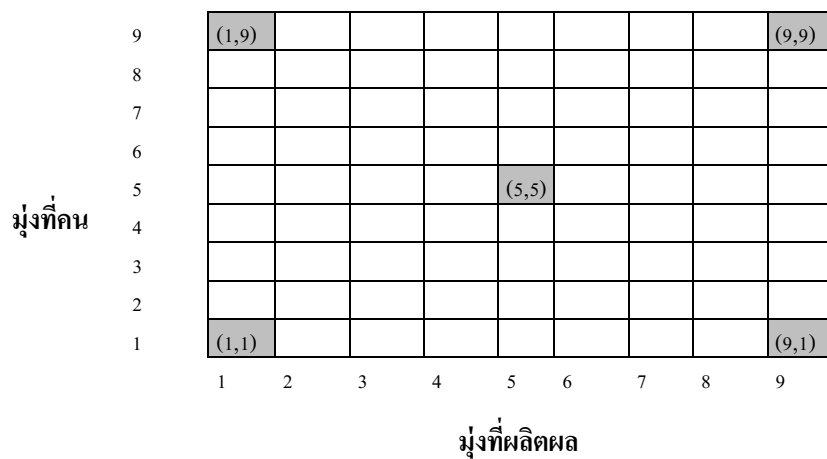
1. ภาวะผู้นำแบบการสั่ง (telling) เป็นพฤติกรรมที่มุ่งงานสูงแต่มุ่งสัมพันธ์ต่ำ เหมาะกับผู้ตามที่มีวุฒิภาวะต่ำ ผู้นำจะต้องสั่งเป็น ให้คำแนะนำที่เฉพาะเจาะจงและนิเทศงานอย่างใกล้ชิด

2. ภาวะผู้นำแบบการแนะ (selling) เป็นพฤติกรรมที่มุ่งงานสูงและมุ่งสัมพันธ์สูง ด้วย เหมาะกับผู้ตามที่มีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานสูง แต่ความสามารถในการปฏิบัติงานอยู่ในระยะที่กำลังพัฒนา ผู้นำจะต้องให้คำแนะนำและชี้นำในระดับมากอยู่ ให้การสนับสนุนและให้ความมั่นใจในระดับสูงด้วย ควรแสดงท่าทางและวาจาที่แสดงการสนับสนุนและยกย่องบ้าง

3. ภาวะผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม (participating) เป็นพฤติกรรมที่มุ่งสัมพันธ์สูงแต่มุ่งงานต่ำ ผู้ตามต้องการการสนับสนุนเป็นอย่างมาก แต่ปรารถนาพฤติกรรมชี้นำแต่เพียงเล็กน้อย ผู้นำควรให้ผู้ตามได้แสดงความคิดเห็นและส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้ตัดสินใจ

4. ภาวะผู้นำแบบการมอบอำนาจ (delegating) เป็นพฤติกรรมที่มุ่งงานต่ำและมุ่งสัมพันธ์ต่ำ ผู้นำแสดงพฤติกรรมชี้นำและให้การสนับสนุนน้อยที่สุด ผู้ตามมีวุฒิภาวะทางจิตวิทยาและวุฒิภาวะเกี่ยวกับงานในระดับสูง เป็นผู้ที่ตระหนักในการกิจและจุดประสงค์ของงาน สามารถปฏิบัติงานได้เอง ผู้นำควรให้ผู้ตามรับผิดชอบในการตัดสินใจและรับผิดชอบในการปฏิบัติงานเอง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้นำที่สำคัญ ได้แก่ ตาข่ายการบริหารของเบลคและมูตัน ประกอบด้วย 2 มิติ คือ มิติมุ่งคน และมิติมุ่งผลผลิต ตาข่ายการบริหารแสดงได้ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 ตาข่ายการบริหารของเบลคกับมูตัน

ที่มา: เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2549) ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน้า 77

จากภาพที่ 2.2 สามารถอธิบายลักษณะของผู้บริหารแบบต่าง ๆ และพฤติกรรมของผู้บริหารแบบนั้น ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) ผู้นำแบบ (1,1) หรือแบบไม่เอาไหน (Impoverished) เป็นผู้นำที่ไม่สนใจทั้งคนและไม่หวังผลของงาน เป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลน้อยที่สุด เพราะไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้

2) ผู้นำแบบ (1,9) หรือแบบชุมชนผู้สร้างสรรค์ (Country Club) เป็นผู้นำแบบลูกทุ่ง ที่ความสัมพันธ์กับบุคคลเป็นประการสำคัญ พยายามทำให้เพื่อนร่วมงานเกิดความพอใจสูงสุด เป็นผลทำให้ผลิตผลของงานมีน้อย

3) ผู้นำแบบ (9,1) หรือแบบมุ่งแต่งงาน (Task Oriented) เป็นผู้นำแบบงานขึ้นสมอง มุ่งที่จะให้งานสำเร็จแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจความต้องการของบุคคล มุ่งแต่ประสิทธิภาพ ของการทำงาน

4) ผู้นำแบบ (9,9) หรือแบบเล่นเป็นทีม (Team) เป็นผู้นำที่เน้นทั้งคนและผลงาน ทำงานเป็นทีมหรือเป็นหมู่คณะ เพื่อนร่วมงานมีความพอใจในการทำงาน ให้ความสำคัญร่วมมือร่วมใจ มีความผูกพันกับงานที่ทำและกับองค์กร ทำให้งานที่ทำมีความสำเร็จสูง ทุกฝ่ายมีความพอใจใน ผลงานที่ทำ

5) ผู้นำแบบ (5,5) หรือแบบทางสายกลาง (Middle-of-the-road) เป็นผู้นำแบบที่ ให้ความสำคัญทั้งคนและงานพอสมควร ให้ความสำคัญแก่ทั้งคนและงานในระดับปานกลาง เพื่อนร่วมงานมีความพอใจบ้าง ผลงานก็สำเร็จตามควร เป็นผู้นำที่พยายามคงสถานภาพเดิม (status quo) ไม่ปรารถนาจะเห็นการเปลี่ยนแปลง

จากการวิจัยภาวะผู้นำของหลายสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัยโอไอโอ ได้จำแนก พฤติกรรมผู้นำออกเป็น 2 มิติ คือ มิติกิจสัมพันธ์ กับมิติมิตรสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้แบ่ง พฤติกรรมผู้นำออกเป็นมิติมุ่งผลผลิต กับมิติมุ่งคนงาน และจากการศึกษาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้แบ่งพฤติกรรมผู้นำออกเป็นแบบมุ่งงาน กับแบบมุ่งสังคม จากผลการวิจัยที่กล่าวมา เรดดิน (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ 2549: 80 อ้างถึงใน Reddin 1970:) ได้นำมาสร้างทฤษฎีชื่อว่า ทฤษฎีสามมิติ มีแนวคิดที่ว่า ประสิทธิภาพของผู้นำขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำกับสถานการณ์ ทฤษฎีดังกล่าว ก่อให้เกิดพฤติกรรมผู้นำใน 3 มิติดังนี้

1) มิติมุ่งงาน หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่มุ่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามได้เข้าใจ ในการดำเนินงานตามแผนนโยบาย การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือ ผู้ตาม สามารถปฏิบัติงานได้ผล และสำเร็จตามวัตถุประสงค์

2) มิติมุ่งสัมพันธ์ หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่แสดงออกถึงความเป็นมิตร มีความไว้วางใจ เชื่อใจ สนับสนุนกับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตาม เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจ ในการปฏิบัติงาน

3) มิติมุ่งประสิทธิผล หมายถึง พฤติกรรมผู้นำที่มุ่งให้การดำเนินงานบรรลุ เป้าหมายที่วางไว้ และผู้ร่วมงานพอใจ โดยยึดสถานการณ์เป็นหลัก ถ้าสถานการณ์เหมาะสม

พฤติกรรมผู้นำก็จะมีประสิทธิผลมาก ถ้าหากสถานการณ์ไม่เหมาะสม พฤติกรรมผู้นำก็จะมีประสิทธิผลน้อย

จากที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า พฤติกรรมการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ต้องแสดงออกถึงภาวะผู้นำ มีความสามารถในการบริหารจัดการ ซึ่งต้องมีความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์ ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ มีความรู้ ความสามารถ และพร้อมส่งเสริม สนับสนุนให้ครู ปฏิบัติหน้าที่วิชาการ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดหมายที่ตั้งไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

5. คุณภาพสถานศึกษาด้านผู้เรียน

จากการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้มีผู้ให้ความหมายของคุณภาพ การศึกษา ซึ่งในที่นี้จะได้นำไปสู่ความหมายของคุณภาพนักเรียน ไว้ดังนี้

สมศักดิ์ สันธูระเวช (2541: 27) ให้ความหมาย คุณภาพการศึกษาว่า หมายถึง การที่ ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ครอบคลุมตามความคาดหวังของหลักสูตร

สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร (2543: 9) ให้ความหมาย คุณภาพการศึกษาว่า หมายถึง คุณลักษณะ สภาพที่พึงประสงค์ของผู้เรียน กระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียน ซึ่งแสดงความสามารถในการตอบสนองความต้องการ ความจำเป็นสำหรับผู้เรียน สังคม ในปัจจุบัน และอนาคต โดยได้มาตรฐานตามที่กำหนด

กรมวิชาการ (2545) ให้ความหมาย คุณภาพการศึกษา หมายถึง การที่ผู้เรียนเกิด คุณลักษณะต่าง ๆ ครอบคลุมตามความคาดหวังของหลักสูตรอันเป็นผลมาจากการที่หน่วยงานและ บุคคลทุกระดับทุกฝ่ายทั้งจากส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และชุมชนร่วมจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า คุณภาพการศึกษา หมายถึง การที่ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ครอบคลุม ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังของหลักสูตร ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดหมายของ หลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขมีศักยภาพใน การศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

เจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ มุ่งพัฒนาชีวิตให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” และ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 5) ได้อธิบาย ชีวิตที่ดี เก่ง และมีความสุข ว่าเป็นวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทย ดังนี้

คนดี คือคนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย ประหยัด มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ پاکเพียร ขยัน ใฝ่รู้ใฝ่เรียนตลอดชีวิต รักประเทศ รักชาติ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้าน หรือความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี สามารถใช้สติและปัญญาในการเผชิญและพิชิตปัญหา พัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคมและประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุข ได้ทำในสิ่งที่ตนสนใจตามความต้องการ สามารถเรียนรู้หาความจริง บรรลุความดี ความงาม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และสามารถดำรงชีวิตอย่างพอเพียงร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ ที่ได้กำหนดมาตรฐานและตัวบ่งชี้ไว้ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์สำคัญของการจัดการศึกษา คือ การจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตและการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยให้สังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและสามารถตรวจสอบได้อย่างมั่นใจ ในมาตรฐานด้านคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยกล่าวว่า เป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น “คนเก่ง คนดี และมีความสุข” โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาค้นตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะคุณธรรมและจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา 2550: 4-5)

มาตรฐานด้านคุณลักษณะของคนไทย ที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก มี 5 ตัวบ่งชี้ คือ

1. กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์

1.1 คนไทยมีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนานในแต่ละช่วงวัย

1.2 ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม

1) คนไทยได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของตนเอง

2) คนไทยมีงานทำและนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงานและสร้างประโยชน์ให้สังคม

1.3 ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว

1) คนไทยสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก รวมทั้งมีความสามารถในการใช้แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

2) คนไทยสามารถปรับตัวได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

1.4 ทักษะทางสังคม

1) คนไทยเข้าใจและเคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคม มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

2) คนไทยมีความรับผิดชอบ เข้าใจ ขอมรับและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถแก้ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมไทยและสังคมโลก โดยสันติวิธี

1.5 คุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

- 1) คนไทยดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาสุจริต และมโนสุจริต
- 2) คนไทยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติภูมิ

ของความเป็นคนไทยมีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทยและปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดีเป็นอาสาสมัคร เพื่อชุมชนและสังคมในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก

ตามที่สภาการศึกษาทำหน้าที่พัฒนาและนำเสนอมาตรฐานการศึกษาของชาติ และคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้นำมาตรฐานการศึกษาของชาติไปสู่การปฏิบัติเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2547 นั้น องค์กรหลักและกระทรวงต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอาชีวศึกษาและคณะกรรมการการอุดมศึกษา จะทำหน้าที่พัฒนามาตรฐานการศึกษาของแต่ละระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาระดับนั้น ๆ พร้อมทั้งดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการจัดการ เพื่อเตรียมความพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอกจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ซึ่งมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ ในด้านคุณภาพผู้เรียน มี 8 มาตรฐาน 33 ตัวบ่งชี้ รายละเอียด ดังต่อไปนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา 2550: 11-12)

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มี 6 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามหลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ
- 2) มีความซื่อสัตย์ สุจริต
- 3) มีความกตัญญูกตเวที
- 4) มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 5) ประหยัด รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตน และส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
- 6) ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย นิยมไทย และดำรง

ไว้ซึ่งความเป็นไทย

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีจิตสำนึก ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มี 2 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

2) เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมกิจกรรม/โครงการอนุรักษ์และพัฒนา

สิ่งแวดล้อม

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีทักษะในการจัดการและทำงานให้สำเร็จ
- 2) เพียรพยายาม ขยัน อดทน ละเอียดรอบคอบในการทำงาน
- 3) ทำงานอย่างมีความสุข พัฒนางานและภูมิใจในผลงานของตนเอง
- 4) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- 5) มีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริตและหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ตนสนใจ

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปความคิดรวบยอด คิดอย่างเป็นระบบและมีการคิดแบบองค์รวม
- 2) สามารถคาดการณ์ กำหนดเป้าหมาย และแนวทางการตัดสินใจได้
- 3) ประเมินและเลือกแนวทางการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาอย่างมีสติ
- 4) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี และมีจินตนาการ

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มี 5 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยตามเกณฑ์
- 2) มีผลการทดสอบรวบยอดระดับชาติเฉลี่ยตามเกณฑ์
- 3) สามารถสื่อความคิดผ่านการพูด เขียน หรือนำเสนอด้วยวิธีต่าง ๆ
- 4) สามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและ

ภาษาต่างประเทศ

- 5) สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีนิสัยรักการอ่าน การเขียน และการฟัง รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล
- 2) สนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ รอบตัว ใช้ห้องสมุด แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ ได้ ทั้งในและนอกสถานศึกษา
- 3) มีวิธีการเรียนรู้ของตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ สนุกกับการเรียนรู้ และชอบมาโรงเรียน

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มี 5 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพ และออกกำลังกายสม่ำเสมอ
- 2) มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
- 3) ป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดให้โทษและหลีกเลี่ยงสภาวะที่เสี่ยงต่อ

ความรุนแรง โรคภัย อุบัติเหตุ และปัญหาทางเพศ

- 4) มีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม และให้เกียรติผู้อื่น
- 5) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครู และผู้อื่น

มาตรฐานที่ 8 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านศิลปะ
- 2) ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านดนตรี/นาฏศิลป์
- 3) ชื่นชม ร่วมกิจกรรมและมีผลงานด้านกีฬา/นันทนาการ

นอกจากนี้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2550: 20-22) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษา และตัวบ่งชี้ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านผู้เรียน ทั้งหมด 7 มาตรฐาน 32 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มี 6 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ
- 2) ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์ สุจริต
- 3) ผู้เรียนมีความกตัญญูกตเวที
- 4) ผู้เรียนมีความเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่เห็น

แก่ตัว

- 5) ผู้เรียนมีความประหยัด และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
- 6) ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มี 5 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนรู้จักดูแลสุขภาพ สุขนิสัย และออกกำลังกายสม่ำเสมอ
- 2) ผู้เรียนมีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
- 3) ผู้เรียน ไม่เสพยาหรือแสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเสพติดและสิ่งมอม

เมา หลีกเลี่ยงสภาวะที่เสี่ยงต่อความรุนแรง โรคภัยและอุบัติเหตุ รวมทั้งปัญหาทางเพศ

- 4) ผู้เรียนมีความมั่นใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น
- 5) ผู้เรียนร่าเริงแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครู และผู้อื่น

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา มี 4 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนมีความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ
- 2) ผู้เรียนมีความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมด้านดนตรี/นาฏศิลป์ โดยไม่ขัดหลักศาสนา
- 3) ผู้เรียนมีความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมด้านกีฬานันทนาการ
- 4) ผู้เรียนสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่งดงามของท้องถิ่นและของไทย

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ สรุปความคิดอย่างเป็นระบบและมีการคิดแบบองค์รวม
- 2) ผู้เรียนมีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และคิดไตร่ตรอง
- 3) ผู้เรียนมีทักษะการคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มี 8 ตัวบ่งชี้คือ

- 1) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
- 2) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
- 3) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
- 4) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา
- 6) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
- 7) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

8) ร้อยละเฉลี่ยของผู้เรียนที่มีผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดีในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

ผลการทดสอบระดับชาติไม่ต่ำกว่าระดับดี หมายถึง ร้อยละของผู้เรียนที่ได้คะแนนผลการทดสอบของสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (O-NET) มากกว่าขีดจำกัดล่างของค่าเฉลี่ยในแต่ละกลุ่มสาระการทดสอบ ในกรณีไม่มีผลการทดสอบระดับชาติให้ใช้ผลการทดสอบระดับสถานศึกษา ผลการทดสอบระดับสถานศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับดี หมายถึงร้อยละของผู้เรียนที่ได้ผลการเรียนไม่ต่ำกว่าระดับดี คือร้อยละ 70 ขึ้นไป (เกรด 3-4) ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 การประเมินผู้เรียนตามมาตรฐานที่ 5 ในช่วงชั้นที่ 4 (ม.6) ใช้ผลการทดสอบระดับชาติ ใน 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม ภาษาต่างประเทศ อีก 3 กลุ่มสาระ การเรียนรู้คือ สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ และการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี ใช้ผลทดสอบของสถานศึกษาใน 1 ปีการศึกษาล่าสุด และใน ช่วงชั้นที่ 1-3 (ป.3 ป.6 และ ม.3) ใช้ผลการทดสอบของสถานศึกษา

มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน สนใจแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ

รอบตัว

- 2) ผู้เรียนใฝ่รู้ ใฝ่เรียน สนุกกับการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
- 3) ผู้เรียนสามารถใช้ห้องสมุด ใช้แหล่งเรียนรู้ และสื่อต่าง ๆ ทั้งภายใน

และภายนอกสถานศึกษา

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มี 3 ตัวบ่งชี้ คือ

- 1) ผู้เรียนสามารถวางแผน ทำงานตามลำดับขั้นตอน ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ

- 2) ผู้เรียนรักการทำงาน สามารถปรับตัวและทำงานเป็นทีมได้
- 3) ผู้เรียนมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริตและหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่

ตนสนใจ

อรุณ จันทวนิชและคณะ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง คุณภาพมาตรฐานของผู้เรียน ในโรงเรียนสมบูรณ์แบบว่า ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐาน มีพัฒนาการทุกด้านเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เรียนต่อและประกอบอาชีพได้ มีปัจจัยหลักความสำเร็จ 4 ปัจจัย คือ ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีพัฒนาการทุกด้านเต็มตามศักยภาพ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ตามที่หลักสูตร และ

สถานศึกษากำหนด และคุณภาพนักเรียนเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยมีดัชนีชี้วัด 5 ดัชนี ได้แก่ ร้อยละของผู้เรียนที่เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข ร้อยละของผู้เรียนที่มีพัฒนาการตามวัย ร้อยละของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ตามที่หลักสูตรและสถานศึกษากำหนด ร้อยละของผู้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และประกอบอาชีพ และร้อยละของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่พึงพอใจ และยอมรับคุณภาพนักเรียน

กล่าวโดยสรุป คุณภาพนักเรียน คือนักเรียนมีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยผ่านการทดสอบของสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (O-NET) และการรับการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

6. สภาพการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

พระนครศรีอยุธยา เขต 2

6.1 ประวัติและที่ตั้ง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2545 เรื่อง กำหนดเขตพื้นที่การศึกษา ทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งออกเป็น 2 เขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ประกอบด้วย 9 อำเภอ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ประกอบด้วย 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบางซ้าย อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน อำเภอบางบาล อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา และอำเภอลาดบัวหลวง

เนื่องจากพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 กำหนดให้มีการปรับโครงสร้างการบริหารราชการ กระทรวงศึกษาธิการ โดยแบ่งการบริหารออกเป็นเขตพื้นที่การศึกษา แทนการกำหนดให้มีส่วนราชการในระดับภูมิภาค ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2546 ทำให้หน่วยงานเดิมของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับจังหวัดและอำเภอ เช่น สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จึงต้องยุบเลิกไป โดยหลอมรวมกันเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

6.2 ภารกิจของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของ

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- 1) จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษา ของเขตพื้นที่การศึกษาให้ สอดคล้องกับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและ ความต้องการของท้องถิ่น
- 2) วิเคราะห์การจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และ หน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษาและแจ้งจัดสรรงบประมาณที่ได้รับให้หน่วยงานข้างต้นรับทราบ และกำกับตรวจสอบ ติดตามการใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานดังกล่าว
- 3) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาในเขต พื้นที่การศึกษา
- 4) กำกับ ดูแล ติดตามและประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและในเขตพื้นที่ การศึกษา
- 5) ศึกษาวิเคราะห์ วิจัยและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาในเขตพื้นที่ การศึกษา
- 6) ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากรบุคคลเพื่อส่งเสริม สนับสนุนการจัดและพัฒนาการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา
- 7) จัดระบบการประกันคุณภาพการศึกษาและประเมินผลสถานศึกษา ในเขต พื้นที่การศึกษา
- 8) ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษาของเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชนองค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน ประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา
- 9) ดำเนินการและประสาน ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาการศึกษาใน เขตพื้นที่การศึกษา
- 10) ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะกรรมการ และคณะทำงานด้าน การศึกษา

6.3 โรงเรียนขนาดเล็กในกรอบคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความหมายของโรงเรียนขนาดเล็ก

โรงเรียนขนาดเล็ก โดยความหมายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน มีการกำหนดความหมายที่แตกต่างไปจากโรงเรียนขนาดเล็ก ของสำนักงานคณะกรรมการ

การประถมศึกษาแห่งชาติ (เดิม) ในเรื่องของขนาดโรงเรียนเดิมยึดเอาโรงเรียนที่มีขนาด จำนวนนักเรียน 120 คนลงมา โรงเรียนขนาดเล็กในความหมายใหม่ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดที่โรงเรียนที่มีขนาดนักเรียนต่ำกว่า 300 คนลงมา จึงยึดกรอบที่กำหนดในร่างกฎกระทรวง “ว่าด้วยการจัดการระบบบริหารและการ “จัดการสถานศึกษาขนาดเล็ก”

“สถานศึกษาขนาดเล็ก” หมายความว่า สถานศึกษาที่มีนักเรียนไม่เกิน 300 คน ในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่เกิน 300 คน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียน 121 – 300 คน กลุ่มหนึ่ง โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน ลงมาอีกกลุ่มหนึ่งดังนั้นโรงเรียนขนาดเล็กในความหมายที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด คือ โรงเรียนที่มีนักเรียนไม่เกิน 300 คน

การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานการบัญญัติให้สถานศึกษาเป็นนิติบุคคลในกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ นับเป็นการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่มุ่งหวังยกระดับการศึกษาของชาติให้ได้มาตรฐานและการจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ โดยได้บัญญัติให้มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน ที่สำคัญ คือการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป(กระทรวงศึกษาธิการ.2546 : ก) ทั้งนี้การปฏิบัติงานในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารควรดำเนินงานภายในโรงเรียนอย่างมีระบบ โดยมีแผนการดำเนินงานที่แสดงลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการ มีการกำหนดบุคลากรที่รับผิดชอบ มีแผนการควบคุมกำกับงาน และการประเมินผลงานที่ชัดเจน ตามลักษณะของงาน

ปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กปัญหาการดำเนินงาน หมายถึง ข้อขัดข้องหรืออุปสรรคต่าง ๆ ที่ทำให้ผลการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือความต้องการในการดำเนินงานปัญหาการดำเนินงานในโรงเรียนขนาดเล็กมีทั้งหมด 4 ด้านการบริหารวิชาการงานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ.2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษามากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชนของท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษาความเข้มแข็งในการบริหาร แบะการจัดการสามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผลประเมินผล รวมทั้งการจัดปัจจัยเกื้อหนุน การพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชนท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

ประถม แสงสว่าง (2544 : 178) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยนาท พบว่า มีการดำเนินงานบริหารงานวิชาการมากที่สุดในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการวัดผลและประเมินผล รองลงมาได้แก่ การพัฒนาการนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน มีการดำเนินงานทางวิชาการต่ำที่สุดในเรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในการบริหารงานวิชาการ จำแนกตามขนาดโรงเรียน และประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จินดา กงบุราณ (2545 : 124) ทำการวิจัยเรื่องการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสอยดาว พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา มีการปฏิบัติงานวิชาการมากที่สุดในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้านการพัฒนากิจกรรม การเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติงานวิชาการอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการศึกษา การนิเทศการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การแนะแนวการศึกษา มีการปฏิบัติงานวิชาการน้อยที่สุด ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาผลการเปรียบเทียบการปฏิบัติงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสอยดาว จำแนกตามวุฒิการศึกษาและประสบการณ์ ในการทำงาน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พัชร โต้ะแสง (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี พบว่า พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับดี ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยมีความสัมพันธ์ทางบวก

ดำเนิน ปรางพรหม (2542 : 136) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนางานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสอยดาว พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา มีการปฏิบัติงานวิชาการมากที่สุดในด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล มีการปฏิบัติงานวิชาการอยู่ใน

ระดับปานกลางได้แก่ การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา การนิเทศการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การแนะแนวการศึกษา มีการปฏิบัติงานวิชาการน้อยที่สุดในด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การเปรียบเทียบการพัฒนางานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสอยดาว จำแนกตามวุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เจริญ งามดี (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าสภาพการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูผู้สอนเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการจำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่มีการปฏิบัติงานแตกต่างกันกับโรงเรียน ขนาดกลาง และขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงาน วิชาการ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตร ขาดการนิเทศ ประเมินผล การใช้หลักสูตร ครบบางส่วน ไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน ครู รับผิดชอบงานมาก ขาดการส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน มีการผลิตสื่อน้อย และไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุจิตรา สุภพงษ์ (2539: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี จากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 145 คน ปีการศึกษา 2538 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการปฏิบัติงานวิชาการอยู่ในเกณฑ์มาก 2 งาน ได้แก่ งานด้านการเรียนการสอนและงานประชุมอบรมทางวิชาการ มีการปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง 5 งาน คือ งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน งานวัดผลและประเมินผลการเรียน งานห้องสมุดและงานนิเทศภายใน สำหรับปัญหาในการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับน้อยได้แก่ ครูผู้สอนไม่สนใจศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับเอกสารประกอบหลักสูตรก่อนทำการสอน ครูผู้สอนขาด ความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีการสำรวจความเพียงพอในการใช้สื่อของครู ไม่มีการนำผลการประเมินไปแก้ปัญหาร่วมกับผู้ปกครอง ไม่มีการควบคุมดูแลติดตามและประเมินผลการใช้ห้องสมุด ขาดความกระตือรือร้นในการเพิ่มความรู้ในการพัฒนาตนเอง และขาดการติดตามผลการปฏิบัติงานของครู

อุตรศักดิ์ ชันเงิน (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพนักเรียนของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด

พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมผู้นำมุ่งสัมพันธ์มากที่สุด รองลงมาคือ มุ่งประสิทธิผลและมุ่งงาน ตามลำดับ แบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลมาก มีมากกว่าแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลน้อย และแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่พบมากที่สุด เรียงจากมากไปหาน้อย แก่ ผู้สอนและผู้เอาใจ ผู้นำทีม ผู้ทนทำ ผู้คุมกฎ ผู้ยอมความ ผู้บุกงาน และผู้คุมงาน ความสัมพันธ์ระหว่างแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพนักเรียนในสถานศึกษาที่มีคุณภาพต่างกันมีความสัมพันธ์ทางบวก และคะแนนเฉลี่ยจากการประเมินคุณภาพนักเรียนระดับชาติของโรงเรียนที่ผู้บริหารมีแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลมากกับประสิทธิผลน้อย แตกต่างกัน

มงคล ศรีมหาพรหม (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้อำนวยการ โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 พบว่า พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้อำนวยการ โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้อำนวยการโรงเรียน มีพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการมากในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการแนะแนวการศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา มีพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการปานกลาง ในด้านการวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้านการส่งเสริมด้านวิชาการแก่ชุมชน ด้านการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น และมีพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการน้อยในด้านการส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 จำแนกตามระดับช่วงชั้น โดยรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เมื่อจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน โดยรวมพบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการแนะแนวการศึกษา ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ด้านการส่งเสริมด้านวิชาการแก่ชุมชน และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เอกกานท์ (Eckhant, 1996 : 6336 – A) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่มลรัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 340 คน ผลการศึกษา พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา มีการบริหารงานวิชาการมากที่สุดในด้านการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล การบริหารงานวิชาการระดับปานกลาง ได้แก่ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา การบริหารงานวิชาการระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนงานวิชาการแก่ครอบครัวและชุมชน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน จำแนกตามอายุและประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า มีความคิดเห็นในการบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน

ทัฟ (Taff, 1997: 2486-A) ได้ทำ การศึกษาความเข้าใจของครูเกี่ยวกับบทบาทพฤติกรรมของผู้บริหารและความสำคัญของโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า บทบาทพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียน มีผลต่อการประสพผลสำเร็จของโรงเรียน

แอคที (Agthe, 1980: 3076-3077) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทของครูใหญ่และครูในด้านวิชาการ สรุปได้ว่า ครูใหญ่และครูยอมรับว่างานปรับปรุงการสอนจะต้องทำเป็นคณะ โดยให้ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน ครูใหญ่จะทำหน้าที่บริหารมากกว่าหน้าที่นิเทศ การเรียนการสอน ผลของนวัตกรรมและเทคโนโลยี จะเปลี่ยนแปลงบทบาทครูใหญ่จากการเป็นผู้สั่ง มาเป็นผู้ประสานงานและทำงานเป็นคณะมากขึ้น มีการศึกษาทฤษฎีต่างๆ เพื่อแสวงหาวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ เพื่อการบริหารและพัฒนาหลักสูตร

วอชิงตัน (Washington, 2000 : 2387 - A) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการพัฒนางานวิชาการในรัฐชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวนกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนในระดับการศึกษาประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ดำเนินการพัฒนางานวิชาการ ในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การนิเทศการศึกษา การส่งเสริมความรู้แก่ชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนจำแนกตามประสบการณ์ พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คินเดรค (Kindred, 2002 : 495) ได้วิจัยเรื่องพฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารงานวิชาการ ในรัฐจอร์เจีย ประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวนกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนในโรงเรียน จำนวน 480 คน ระดับประถมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารงานวิชาการ มีการดำเนินงานในด้านการพัฒนา

หลักสูตรและด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการนิเทศการศึกษา และด้านการแนะแนวการศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและการส่งเสริมความรู้ ด้านวิชาการแก่ชุมชนอยู่ในระดับน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอนและผู้บริหาร โรงเรียน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบตามประสบการณ์ในการทำงานพบว่ามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน